

УДК 821.161.2

Лілія Гулевич, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ДИДАКТИЧНО-РЕЛІГІЙНЕ СПРЯМУВАННЯ ОПОВІДАНЬ
МИКОЛИ УСТІЯНОВИЧА “ДОПУСТ БОЖИЙ” ТА “ТОЛКУЩЕМУ ОТВЕРЗЕТЬСЯ”

На матеріалі оповідань “Допуст Божий” і “Толкущему отверзеться” проаналізовано світоглядні позиції М. Устияновича щодо виховання й навчання молоді та досліджено особливості вияву в цих оповіданнях християнських переконань письменника.

Ключові слова: оповідання, романтизм, релігійний світогляд, християнські переконання.

Літ. 7.

Лилия Гулевич, кандидат филологических наук,
доцент кафедры украинской литературы и теории литературы
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ДИДАКТИЧЕСКИ-РЕЛИГИОЗНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАССКАЗОВ
НИКОЛАЯ УСТІЯНОВИЧА “ДОПУСТ БОЖИЙ” И “ТОЛКУЩЕМУ ОТВЕРЗЕТЬСЯ”

На материале рассказов “Допуст Божий” и “Толкущему отверзеться” анализируются мировоззренческие позиции Николая Устияновича в области воспитания и обучения молодежи, а также исследуются особенности проявления в этих рассказах христианских убеждений писателя.

Ключевые слова: рассказ, романтизм, религиозное мировоззрение, христианские убеждения.

Lilia Hulevych, Ph.D. (Philology), Docent of
The Ukrainian Literature and Theory of Literature Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

DIDACTIC AND RELIGIOUS DIRECTION OF STORIES “ДОПУСТ БОЖИЙ” AND
“ТОЛКУЩЕМУ ОТВЕРЗЕТЬСЯ” BY MYKOLA USTYIANOVYCH

M. Ustyjanovych's outlook positions about youth education and studies is probed on the material of the stories “Dopust Bozhij” and “Tolkushchemu otversetsja”. The writer's display of Christian persuasions is analyzed in this paper too.

Keywords: romanticism, religious outlook, Christian persuasions.

Постановка проблеми та аналіз публікацій. Вивчаючи нині творчість українських романтиків, необхідно брати до уваги національні джерела художності, категорії сакрального, християнської містики, філософсько-естетичне підґрунтя романтизму. Тому в процесі аналізу світоглядних позицій і творчості письменників-романтиків, зокрема Миколи Устияновича (1811–1885) – громадського діяча, друга й послідовника ідей М. Шашкевича та “Руської Трійці”, греко-католицького священика, автора відомих пісень “Верховино, світку ти наш” та “Піснь опришків”, – визначальними й централізуючими поняттями мимоволі постають у нерозривній єдності “Бог”, “Україна”, “історія”.

Микола Устиянович, як і представники “Руської Трійці” та їхні послідовники, був вихований на світоглядних засадах християнства. Після закінчення у 1838 році Львівської духовної семінарії він був адміністратором у с. Вовкові,

згодом переїхав на парафію у гірське село Славсько Стрийського повіту, а з 1870 року до кінця життя був парохом у м. Сучаві (тепер Румунія). В основі світогляду письменника – глибокі й щирі християнські переконання, які відбилися і на способі його життя, і на літературній творчості. О. Кобилянська, сім’я якої декілька літ проживала в м. Сучаві й підтримувала там приятельські стосунки з родиною М. Устияновича, була захоплена “достоїнним білоголовим поетом Николаєм” і згадувала його не лише як талановитого поета, а й взірцевого священика, що ніколи не відступав від норм християнської моралі, як людину високої духовної культури і, зрештою, як свого духовного пастира: “Ніколи я не бачила в своєму дальшому житті нічого кращого, такого, що подобало майже на святого, поважнішого, достойнішого, як того чоловіка, що й досі стоїть у моїй душі як ідеал духовного отця...” [1, 209].

Мотиви християнської любові, християнського світобачення простежуються майже в усіх

поетичних і прозових творах М. Устияновича. Найбільшої уваги серед них заслуговують ті, що написані в період піднесення творчої й громадської діяльності письменника – у 40-х – на початку 50-х років, у часи “весни народів” – революції 1848 р. Це повісті “Старий Єфрем”, “Месьть верховинця”, “Страсний четвер”, поема “Путь на полонину” та ін., у яких християнські ідеї та ідеї національні – поняття невіддільні. У той знаменитий час почалася активна громадська діяльність письменника. З його ініціативи Головна Руська Рада в жовтні 1848 р. скликала у Львові перший український просвітній з’їзд, який увійшов в історію під назвою Собору руських учених. У 1849 році М. Устиянович редагував перший в Галичині український журнал “Галичо-Рускій Вістник”.

Із “весною народів” М. Устиянович та послідовники ідей Маркіяна Шашкевича пов’язували не лише відродження рідної мови, а й відновлення давніх державницьких традицій України і твердо стояли на позиції єдності українського народу по обидва боки кордону. М. Устиянович був переконаний, що досягти цих позитивних суспільних змін можна лише шляхом дієвого утвердження в суспільстві основних християнських засад.

Період від середини 1850-х – до 1870 року був дуже складним для М. Устияновича. Він поступово відходив від громадського життя, у його творах, на противагу оптимістичним національно-патріотичним настроям 1848–49 рр., з’явилися сумні мотиви, бриніли нотки розчарування.

Від середини 1850-х – до 1870 року змучений життєвими негараздами М. Устиянович переживав часи пошуків, знахідок, розчарувань, помилок і певних досягнень. Письменник почав писати “язичієм” і все більше заплутувався у москвофільських тенетах. Причин переходу М. Устияновича у колись ворожий йому табір було багато. Насамперед – це велика матеріальна скрута, неможливість дати належну освіту своїм десятиом дітям. Усі його спроби вирватися із убогого Славська виявилися марними. Львівська консисторія, де було тоді багато москвофілів, переслідувала невігідних їй священників, серед яких був і М. Устиянович, а єпископ Спиридон

Литвинович сліпо вірив доносам на письменника, якими заздрісний до письменникової популярності о. Василь Фортуна засипав консисторію. Щоб вижити, письменник змушений був робити реверанси у бік ворожого москвофільського табору. Проте душі своєї М. Устиянович не запродав. Він не відрікся ідеалів своєї молодості. Про це свідчать написані народною мовою і недруковані за його життя “історическі думи”, поема “Вспомини” і поезія “Сон внучки”.

Але попри національно-патріотичну тематику (недруковані “історическі думи”) в опублікованих творах М. Устияновича 1860-х – 80-х років шораз більше відбиваються його релігійні переконання. Своім священницьким обов’язком він вважав закликати співвітчизників дотримуватися законів християнської моралі і таким способом спонукати їх до позитивних зрушень. Це передусім знайшло вияв у віршах-медитаціях, баладах та притчах дидактично-моралізаторського характеру, в оповіданнях “Допуст Божий” і “Толкущему отверзеться”.

На жаль, дослідники творчості М. Устияновича лише побіжно торкалися питання релігійних мотивів у його художній прозовій спадщині (найчастіше мова йшла про відомі повісті “Старий Єфрем”, “Месьть верховинця”, “Страсний четвер”¹), мало вивчена і проблема виховання і навчання дітей, порушена у ряді творів письменника. Тому **метою** нашого дослідження є аналіз оповідань М. Устияновича “Допуст Божий” і “Толкущему отверзеться” під кутом зору їх дидактичного спрямування та з позицій релігійного світогляду письменника.

Обидва оповідання вийшли у світ у 1865 році в “Неділі” – додатку до львівського “Слова” (№№ 11–13 і № 14).

Виклад основного матеріалу. В основу оповідання “Допуст Божий” (письменник цьому творові дав назву “повістка”) лягли спогади М. Устияновича з дитячих літ про свою лагідну матір та злу сварливу сусідку. Письменник відтворив реальний факт зі своєї біографії: “...в повістці “Допуст Божий” зобразив он... (М. Устиянович. – Л.Г.) добряшу свою матір, що одвертала своїх дітей од злющої Харчихи, проклинаючої свою дочку, і що сій клекотливою сусідці через свого Никольця послала горнятку з

¹ Див. праці: Бовсунівська Т. Феномен українського романтизму: Т. Бовсунівська. – Ч. I: Етногенез і теогенез. – К., 1997. – 154 с.; Ч. II: Ейдегика. – К., 1998. – 162 с.; Гузар З. Повість М. Устияновича “Страсний четвер” / З. Гузар // Шашкевичіана: збірник наукових праць. – Вип. 1–2. – Львів–Броди–Вінніпег, 1996. – С. 311–317. Камінчук О. Поетика української романтичної лірики: проблеми просторової організації тексту / О. Камінчук. – К.: ТОВ “ЛДЛ”, 1998. – 158 с.; Нахлік Є. Романтична повістка Миколи Устияновича “Месьть верховинця” / Є. Нахлік // Рад. літературознавство. – 1981. – № 12. – С. 61–70; Нахлік Є. Українська романтична проза 20–60-х років XIX ст. / Є. Нахлік. – К.: Наукова думка, 1988. – 312 с.; Ткачук М. Наратив повісті-аполога “Месьть верховинця” Миколи Устияновича // Слово і час. – 2012. – № 2. – С. 53–62.

медом та свічку в дарунку на Святий вечер” [4, 423].

Розповідь ведеться від імені оповідача. Як і в інших прозових творах М. Устияновича, в особі оповідача вгадується сам автор. У творі нема властивих художньому почеркові письменника розлогих екскурсів та розгорнутих сюжетних розгалужень. Розповідь ведеться неквапно, увага зосереджується на основному – поведінці головної героїні твору, вбогої вдовиці Євки Харчишиної. Вона озлоблена на весь світ і при кожній нагоді люто проклинає сусідів, а найбільше – власних дітей. Автор підкреслює її лиху вдачу психологічною портретною характеристикою: *“Була то женьщина високого взросту, суха, обтесана як драниця, з лицем довгим і скривленим, мов місяць на нов’ю, з зеленькими маленькими очима, которі, як два вуглики, з-під бров визирали і мов лискавиця бігали, вірно як у білиці. Всі жилки її поровленої твари поскладались були в якийсь немилый відразливий склад, а на устах стиснених лицювалась якась потайна злослівість”* [6, 299]. Протилежністю Харчихи є її найближча сусідка Лесиха – *“розважна, тиха, побожна, смиренна, а надо все добродушна і м’якого серця”* [6, 303]. Вона оберігає своїх дітей від Євчиних прокльонів. *“Утікайте, діточки, утікайте, бо уже Євка лає”*, – кликала добра жінка малечу до хати, аби вона не чула Харчишиної лайки. Так само берегла дітей від лихослів’я сусідки і ніжна та м’якосердна маги М. Устияновича: *“Діточки, утікайте, утікайте, бо уже Харчиха клянет”*, – згадував письменник мамину науку в дитинстві [7, 41].

Саме Лесиха намагається вгамувати Євку і відучити її від лихих звичок. Вона застерігає Євку від Божого гніву і кари Божої, розповідає їй свій сон. Лесисі приснилося, нібито величезна змія з червоною, як розжарений вугіль, головою покусала Євчиних хлопчиків, залізла за пазуху Харчисі, а та кинула її на власну доньку. Сон тлумачиться у фольклорному дусі: гадь – прокляття, вугілля – вогонь. Лесишині видіння відзначаються яскравістю, в них переважають червоно-чорні тривожні кольори. Сонні візії виконують у творі кілька функцій. Насамперед це віщий сон-передчуття, сон-пересторога. Водночас сновидіння Лесихи передбачає дальші події. Сон відіграє тут і сюжетотворчу функцію, він рухає сюжет до кульмінації – пожежі, що сталася Різдвяної ночі у Харчишиній хаті від залишеної на столі свічки. У вогні загинули двоє малих Євчиних синів. У непривабливих, згущених фарбах подається дика сцена, коли Євка

виголошує над мертвими дітьми цілу зливу проклять на адресу своєї доньки, через яку нібито сталася трагедія. І тут перед приголомшеними сусідами скоїлося ще одне нещастя: Євчиній доньці паралізувало ногу, вона стала калікою. Прокляття здійснились. Настає розв’язка. *“Се допуст Божий! се кара Божя!”* – такий висновок роблять вражені люди, що зібралися на пожежу.

Твір просякнутий релігійним моралізаторством. Письменник наочно проілюстрував одну із тез Святого Письма: *“Полюбив він прокляття, – бодай же на нього воно надійшло! [...] Зодягнув він прокляття, немов свою одіж, просякло воно, як вода, в його нутро, та в кості його, мов олива! Бодай воно стало йому за одіж, в яку зодягнеться, і за пояс, що завжди він ним підперезеться. Це заплата від Господа тим, хто мене обмовляє, на душу мою наговорює зло [Псалом 109, вірші 17 – 20]”*. Устами богобоязливої Лесихи письменник виголосив християнські дидактичні сентенції, спрямовані проти лихослів’я.

Чимало уваги приділено у творі питанню виховання дітей та призначенню матері. У розповідь вкраплюються окличні авторські інтонації, у яких М. Устиянович то захоплюється щирою материнською любов’ю (*“Ай, невісти, невісти! які-ж ви красні, які-ж ви солодкі, як ваше серце любовію дише!”*), то навчає матерів (*“Ой мати, мати! Як же тяжкий відвіт прийде тобі давати на тамтїх світі за твої діти! ... Ой мати, мати! В твоїх-то власних руках лежить задаток на долю і недолю твоєї дитини, і милість, і суд від Бога. Як засіси золотую пшеничку, то пшеничка твоя буде плодитися з покоління в покоління, і Бог поблагословит тебе, а на твоїм гробі не єдна тепла слеза оросит твою пам’ять. А як бур’яном засіялась серце твого чада, то бур’ян твій перейде від рода в род, суд Божий обвисне над твоєю головою, а злоба дітей не дасть тобі супочинку і в тихім гробі”* [6, 302].

У творі переплелися релігійні, морально-дидактичні й соціально-викривальні тенденції. Сама Євка Харчиха пояснює свою злість бідністю і виснажливою працею. Однак автор стверджує, що не тільки це призвело до трагедії. Харчиха від самого початку (коли ще *“жив тазди”* – побожний і тихий її чоловік, прозваний людьми Терпилайком, – і *“був старий бусьок на хаті, і ластівочка миролюбна ліпила під острішником гніздечко своє, і довгошия ласичка іграла на гумні, і широка доріжечка вела на подвір’є”* [6, 300] належала до тих

людей, що “*дишут самою ненавистю*”. Їй було не більше тридцяти літ, але вже цвіт її лица зів’яв, а “*се не так від смутку і горя, як від того жару, що бухав з її серця*” [6, 299]. Люта злоба Харчихи йшла не так від бідності, як від її темноти і релігійного невігластва: не прийняла вона Лесишиної перестороги, не сповняла Божих законів, за це і була покарана.

У творі пропагується віра в Бога й моральне самовдосконалення через спокуту і кару: на ранок після трагедії Лесиха “*клячала в хаті над головками двох обгорілих цвіточків своїх, і уже не плакала і не – проклинала, знать згоріло, скорчилося і її серце*” [6, 312].

Отже, порушені в цьому творі проблеми виховання та високого покликання матері вирішені в дидактично-моралізаторському та релігійно-християнському плані.

Оповідання “**Толкущему отверзеться**” написано у формі повчальної розповіді батька-священника своєму синові-школяреві. В його основу, як і в творі “Допуст Божий”, лягли реальні події. “Се оповідане взяте з уст митрополита Григорія Яхимовича, котрий згадками з молодих літ любив забавляти зібране у себе товариство. Отець митрополита, іменем Йоан, був парохом в селі Підборцях Львівського повіта”, – писав М. Устиянович у примітках до твору [6, 331].

В оповіданні переважає дидактично-моралізаторський, релігійний тон розповіді. Увага автора найбільше зосереджується на помічній силі молитви: школяр навчився працювати з книгою і досяг значних успіхів у навчанні саме завдяки ревній і щирій молитві. Молись і трудись – головне життєве кредо і самого М. Устияновича. Незабаром, у наступному після написання цього оповідання році, до теми молитви і праці письменник звернеться ще раз у вірші “Трудись і молись” (“Неділя”, 1866. – № 11).

В оповіданні, за словами Р. Міщука, бачимо “надуманий абстрактно схематичний підхід до зображення дійсності” [3, 66]. Твір справді не відзначається яскравими образами, динамікою, у ньому не так повно вимальовані характери, як у попередніх “повістках” письменника. Дослідники давали цьому оповіданню або невисоку оцінку, або обходили його мовчанням. О. Огоновський, наприклад, вважав, що “...казка (так він визначив жанр твору. – Л. Г.) “Толкущему отверзеться” есть важною подекуди тільки из-за того, що в ній згадується про молоденький вік Григорія Яхимовича” [4, 424].

Проте, зауважив О. Петраш, це дидактичне оповідання може зацікавити сучасного читача певними педагогічними аспектами, оскільки з

його сторінок постає давня школа з непрактичною схоластичною системою навчання [5, 126]. Методика тодішньої науки була побудована на залізній дисципліні і механічному зазубрюванні часто незрозумілого учневі матеріалу. Головний персонаж твору малий Івась із величезними зусиллями безуспішно намагався вивчити правила з латинського підручника, т. зв. “Альвара”. У школі він не зумів відповісти і за це був покараний: його посадили на останню лавку і причепили осліячі вуха. Такий спосіб покарання викликбв у дитини панічний страх і, за словами О. Петраша, не стільки “підганяв до пильності, скільки посилював гальмівні процеси у підлітка, травмував дитячу психіку” [5, 126]. Водночас у школі був і спосіб заохочення дітей до науки, “*котрий надзвичайно возбуждав молодії сили до суперництва в пильності, але враз давав до честюлюбця много корм*” [6, 320] – поряд з учительською стояла “*менша катедра*” для найкращого учня.

Згодом Івась виявив найкращі знання в класі. Це сталося завдяки гарячим молитвам хлопця та його щоденній багатогодинній праці над злочасним “Альваром”.

Для розкриття переживань хлопчика і показу його окрилення від успіхів письменник використовує прийом сну-передбачення. Перед кожним інспектуванням “*шкільного візитатора*” (інспектора. – Л. Г.) Івасеві сниться голуб, якого він щораз ближче приманює і ловить його в останньому сні якраз напередодні свого найкращого виступу в школі.

Сни у творах М. Устияновича (вони є майже в усіх його повістях та оповіданнях) покликані розкрити внутрішній світ персонажів, пояснити ті почуття, яких самі герої до кінця ще не усвідомлюють, відслонити “нічну сторону” їхньої душі. Тому можемо говорити про романтичний тип сновидінь у прозі письменника.

Після М. Устияновича композиційний прийом сну часто застосовував І. Франко, але, як пише сучасний дослідник, “у частотному зверненні до сновидінь у нього реалізується модерністський, зокрема сюрреалістичний дискурс” [2, 77].

Висновки. Мотиви християнської любові, християнського милосердя пронизують усю творчість М. Устияновича. Оповідання “Допуст Божий” та “Толкущему отверзеться” були останніми друкованими прозовими творами письменника. Порушені в них проблеми виховання і навчання доповнюють уявлення про світоглядні позиції письменника.

**ЗАКОНОМІРНОСТІ СПОЛУЧУВАНСТІ ЧОТИРЬОХ ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ
В ІНТЕРВОКАЛЬНІЙ ПОЗИЦІЇ**

1. Кобилянська О. Слова зворушеного серця [щоденники, автобіографії, листи, статті та спогади]. – К.: Дніпро, 1982. – 359 с.
2. Легкий М. За лапшунками психіки автора // Українська мова й література в школі. – 2000. – № 6. – С. 68 – 77.
3. Міщук Р. Українська оповідна проза 50 – 60-х років XIX ст. – К.: Наукова думка, 1978. – 256 с.
4. Огоновський О. Історія літератури руської (української). – Мюнхен, 1992. – Ч. III: вік XIX. – 1338 с.
5. Петраш О. “Руська Трійця”: М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники. – К.: Дніпро, 1986. – 228 с.
6. Твори Николи Устияновича і Антона Могильницького. – Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1913. – 512 с.
7. Устиянович М. Из автобиографии Николая Л. Устияновича // Литературный сборник, издаваемый галицко-рускою Матицею. – Вып. I. – Львов, 1885. – С. 41 – 46.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2013

УДК 811.161.2'344

Степан Сеньків, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**ЗАКОНОМІРНОСТІ СПОЛУЧУВАНСТІ ЧОТИРЬОХ ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ
В ІНТЕРВОКАЛЬНІЙ ПОЗИЦІЇ**

У статті проаналізовано сполуки чотирьох приголосних фонем у середині слова. Проведений аналіз дав змогу виявити характерні для української мови дистрибутивні структури та нетипові, що виступають у словах, які перебувають на периферії лексичної системи, а також зробити узагальнення про закономірності поєднання чотирьох приголосних фонем у середині слова.

Ключові слова: приголосні фонем, інтервокальна позиція, дистрибуція.

Літ. 12.

Степан Сеньків, кандидат філологічних наук,
старший преподаватель кафедри українського мови

Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

**ЗАКОНОМЕРНОСТИ СОЧЕТАЕМОСТИ ЧЕТЫРЕХ СОГЛАСНЫХ ФОНЕМ
В ИНТЕРВОКАЛЬНОЙ ПОЗИЦИИ**

В статье проанализированы сочетания четырех согласных фонем внутри слова. Проведенный анализ дал возможность обнаружить характерные для украинского языка дистрибутивные структуры и нетипичные, выступающие в словах, которые находятся на периферии лексической системы, а также дал возможность сделать выводы о закономерностях сочетания четырех согласных фонем внутри слова.

Ключевые слова: согласные фонемы, интервокальная позиция, дистрибуция.

Stepan Sen'kiv, Ph.D. (Philology), Senior Lecturer of the Ukrainian Language Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

**REGULARITIES OF FOUR CONSONANTS COMBINABILITY
IN THE INTERVOCAL POSITION**

The article presents the analysis of four consonant phonemes combination in the intervocal position. The conducted analysis has made it possible to reveal peculiar and unusual for Ukrainian language distributional structures, existing in the words, which are on the periphery of the lexical system. The analysis has allowed to make conclusions about the regularities of the four consonant phonemes combination in the intervocal position.

Keywords: consonant phonemes, intervocal position, distributio.

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. Уперше проблема сполучуваності фонем знайшла своє висвітлення в праці М. Трубецького “Основи фонології”. У кожній мові, на думку мовознавця, фонемі поєднуються за специфічними

для цієї мови законами. Учений вважає, що після встановлення фонологічної одиниці, у межах якої і плануємо досліджувати сполучуваність фонем, потрібно розглянути, з одного боку, позиції фонем у середині цієї рамочної одиниці (початкову, серединну, кінцеву), з іншого – три основні форми